

Lektioner

från

gråzonen

Hur kan det oplanerade hjälpa oss att planera bättre? Vi ger oss ut i samhällets gråzoner på jakt efter mer resilienta samhällen.

Text **Mårten Janson**

DE FINNS DÅR, I PERIFERIN, i de allra flesta av världens storstäder. Ja – till och med i Stockholm. De hastigt ihopskade skrotstäder som utgör hemvist för människor utanför normen. På mark som ingen vill ha bosätter sig de som samhället inte behöver. Till dess myndigheterna river ner skjulen och invånarna får slå sig ner någon annanstans, i någon annan urban gråzon.

För det oplanerade skaver – hellre en tom gräsplätt i en bortglömd skogsdunge än en boplatz som inte finns inritad på kommunens plankartor. Man kan undra vad det beror på – varför hyser vi i dag en sådan skräck för oplanerad bebyggelse? De flesta av världens städer har etablerats mer eller mindre organiskt. Människor väljer att slå sig ner på en plats, fler anländer och en stad uppstår. Planeringen kommer långt senare. Varför river vi de rumänska romernas skjul i städernas utkanter innan vi ens hunnit fundera över vilka kunskaper vi kan inhämta, från hur människor skapar sina livsmiljöer när ingen annan planerar åt dem? I de fattigas och hemlösa illegala bebyggelser lever värden som återbruk, täthet, gemenskap och lokala lösningar på generella problem – allt det vi i dag säger att vi måste återvända till.

Det är en typ av kunskap som kan bli allt viktigare för jordens befolkning, i en värld där inte minst klimatförändringarna skapar en alltmer oförutsägbar tillvaro.

Den ivorianske arkitekten Issa Diabaté har under de senaste tio åren byggt upp ett internationellt renommé utifrån sitt kontor Koffi & Diabaté Architects i Elfenbenskustens huvudstad Abidjan. 2013 samlade han en grupp arkitekter för att på allvar börja studera livet i Abidjans informella bostadsområden – sådana som vi ofta kallar ”slum”. Hans slutsats: riv inte dessa områden, för där finns mycket att lära:

– Något som slagit mig under våra besök i Adjouffou, en av Abidjans många informella bebyggelser, är den sociala strukturen. Informell rimmar inte med frånvaro av hierarkier, säger Issa Diabaté.

Snarare visade det sig att avsaknaden av formella hierarkier leder till att människorna skapar egna system, som ofta visar sig mer effektiva och responsiva än de i det formella samhället. När situationen av någon anledning förändras går det lätt att ta in nya lösningar.

– Här finns informella system som tillåter

flexibilitet och omedelbarhet. De kan reagera på människors behov i realtid – något som formella system har svårt att klara av.

När de boende själva hanterar och organiserar sophantering och liknande når de dessutom en betydligt starkare sammanhållning än i vanliga grannskap, påpekar Issa Diabaté.

– Det finns massor att lära från det informella samhället – så länge vi anstränger oss för att observera och värdera informella strukturer.

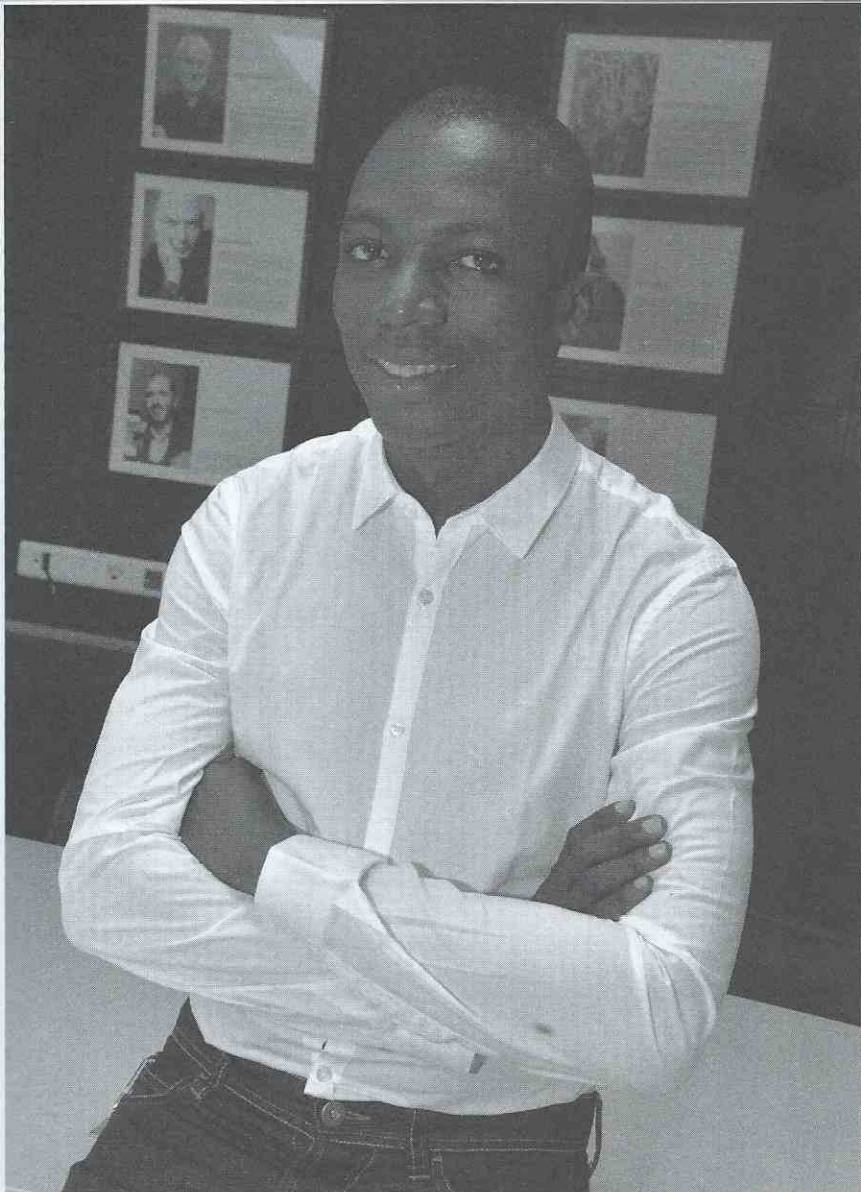
Men det kräver att man bestämmer sig för att titta på slummen med andra ögon. Diabatés erfarenhet är att många sluminvånare inte är ett dugg intresserade av att flytta någon annanstans. Däremot vill de gärna ha fungerande avlopp, sophämtning, vatten, el och annat som gör livet drägligt. Stadsplanerarens roll blir då att samla in och värdesätta alla faktorer som ledde till att det informella bostadsområdet grundades, blanda dem med tillgängliga lösningar på de boendes problem och skapa nya förutsättningar för en fungerande stadsdel.

– Många av vår planets fantastiska städer uppstod på det sättet. Tittar man på vissa delar av Paris – Le Marais till exempel – är det lätt att ►

”Människorna skapar egna system, som ofta visar sig mer effektiva än de i det formella samhället.”

Konst- och kulturcentret La Scarpa stod i fyra år. Det revs då det temporära bygglov, som tilldelades efterhand, gick ut.

Issa Diabaté är vd på Koffi & Diabaté Architects med kontor på Elfenbenskusten.

”Ge oss vägar, rinnande vatten och elektricitet. Men för allt i världen, bygg inte åt oss. Det kan vi själva klara av!”

se att den bebyggelsen inte var så formell när den uppstod. Tid och rätt sorts stadsplanering har nu lett till att det blivit en attraktiv stadsdel med den charm det oväntade ger i form av skeva byggnader och slingriga gränder.

Den spanske arkitekten Santiago Cirugeda har i mer än 15 års tid ägnat sig åt att bygga i städernas gråzoner – och gärna på gränsen av vad som är lagligt. I det krisdrabbade landet har hans arbetsmetoder blivit mer relevanta än någonsin. Ett bra exempel kan vara La Scarpa, ett konst- och kulturcentrum i arkitektens hemstad Sevilla. Bygget inleddes 2010 på en ödetomt och revs i juni 2014 efter att det tillfälliga bygglov, som projektet tilldelades i efterhand, gått ut. I centrum av La Scarpa tronade vad som närmast liknade en brutalversion av Louise Bourgeois enorma spindeliskulptur. Spindelns ”kropp” bestod av en fyrkantig containerliknande låda, medan ”benen” var tillverkade av grova järnbalkar. I stället för att invänta de krångliga och omfattande juridiska processerna satte Cirugeda helt enkelt i gång bygget, med hjälp av ett antal arkitektkolleger och volontärer. Det hela finansierades via crowdfunding.

Ett annat exempel är den containerlekplats

Cirugeda för snart tio år sedan anlade i Sevilla. Efter att ha konstaterat att staden endast hade en enda lekplats utrustade han en öppen sopcontainer med gungställning, rutschkana och annat för barn. Att ställa containrar på stadens gator är lagligt så länge de inte stör trafiken och myndigheterna kunde inget göra medan han flyttade den mobila lekplatsen till olika delar av staden. Den här sortens interventioner i stadsmiljön – inte lagliga, men inte heller uppenbart kriminella – samlar han på sin webbplats under namnet ”Recetas urbanas”, urbana recept, tillsammans med en uppmaning att kopiera hans idéer och anpassa dem till lokala förhållanden.

En samtidsarkitektur byggd av återvunnet skrot och billiga statusbefriade material, på platser i den urbana djungelns undantag – är en småskalig och kollektiv metod att lösa problem i ett krisdrabbat samhälle. Men kanske också en väg framåt för många av världens städer. För Santiago Cirugeda handlar det inte minst om att visa att arkitektur faktiskt kan förändra världen.

– Vi är i en desperat situation och det finns mycket orättvisor i hur man hanterar krisen. Mycket intresserar mig också – som arkitekt och

som medborgare, säger han i Al-Jazeeras uppmärksammade teveserie ”Rebel Architects”.

För de fattiga i Abidjans slumområden är krisen gissningsvis av mer permanent natur. Men situationerna påminner om varandra – det handlar om att ta tillvara den uppfinningsrikedom som uppstår när människor sätter igång att lösa sina egna problem. Enligt Issa Diabaté är det oftast funktionen som kommer i första hand när människor arrangerar sina liv där formell planering saknas.

– Inte funktion så som uttrycket ofta relateras till arkitektur, utan Funktion, med stort ”F”. Hur får jag tag i vatten, hur blir jag av med mina sopor, hur hanterar vi platsen i avsaknad av officiell auktoritet? Men också Funktion, inte som en hård och torr process utan som ett sätt att skapa nya lösningar utifrån sunt förnuft – något stadsplanerare ofta missar när de applicerar sin formella kunskap på situationer de kanske inte förstår. Ett citat jag minns från ett av våra besök i slummen är ”Ge oss vägar, rinnande vatten och elektricitet. Men för allt i världen, bygg inte åt oss. Det kan vi själva klara av!” ■